

Король помер. Нехай живе король!

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

5 ЛЮТОГО 2020

Уперше на фразу «Le Roi est mort, vive le Roi!» – «Король помер. Нехай живе король!» – я натрапив у дитинстві, у Марка Твена, у романі «Принц і жебрак». Досі пам'ятаю щире збентеження: як це – нехай живе той, хто помер? Щоправда, мізансцена, вміщена трохи далі, допомогла бодай поверхово зрозуміти, про що йдеться. Першу частину фрази проголошує гонець, адресуючи її до всіх, хто зібрався на зустрічі зі спадкоємцем трону. Другу ж, про «хай живе», промовляють присутні, адресуючи її чи то вже колишньому спадкоємцю, чи то поки що майбутньому новому монарху.

"Короля взувають у королівське взуття". Коронаційна книга Карла V (1365 - 1380)

Через кілька десятиліть мені потрапила до рук солідна монографія Ернста Канторовича «Два тіла короля: дослідження з середньовічної політичної теології». І лише тут усе набуло властивого сенсу.

Character angelicus

Середньовічні католицькі каноністи й теологи погоджуються, що королі та їхня влада перебувають поза часом і належать до сфери метафізичного. Єдина проблема полягає в тому, що з метафізикою доводиться мати справу істоті тілесній, а тому скінченній. Канторович досліджує проблему, яку коротко можна сформулювати так: що стається зі владою в той момент, коли можновладець (король) умирає або зрікається її?

У короля, пояснює він, є два тіла: природне й політичне. Природне – це видиме, смертне тіло, піддатне хворобам і немочі; політичне ж – це тіло невидиме, що складається з політики та створене, щоб керувати людом заради спільного блага. Воно «абсолютно вільне від

немовлячості, старості й інших вад і хвороб, яких зазнає природне тіло, і тому все, що король вершить у політичному тілі, не може бути позбавлене сили чи оскаржене на підставі будь-якої недосконалості його природного тіла». Отже, саме політичне тіло короля визначає суть правління (тому далі я волів би йменувати його першим тілом), а недосконалості природного тіла – найбільша з яких, зрозуміло, смерть – ніяк не стають правлінню на заваді (тому його називатиму другим тілом).

Це важливо: смерть другого тіла не припиняє буття першого тіла. Тому Твенова мізансцена, хоч і красива, виявляється доволі надуманою: «Le Roi est mort, vive le Roi!» стосується не спадкоємця. «Король помер» – це про друге тіло, природне і смертне; а от «Нехай живе король!» – це про перше тіло, політичне й метафізичне. Смерть або зречення конкретного носія корони не припиняє метафізичного буття політичного тіла короля. Тут напрошується аналогія зі зреченням папи Бенедикта XVI: його хворобливий стан (проблема другого тіла) не заперечував статусу спадкоємця святого Петра, й акт зречення (відмова другого тіла керувати людом) не призвів до припинення місії Петрового спадкоємця святого Петра – просто перше тіло стало вакантним. На конклаві 2013 року кардинали цю вакансію закрили, під впливом Святого Духа розпізнавши нове друге тіло для першого тіла апостола Петра.

Канторович побіжно, не коментуючи, згадує про «ангельський характер» короля. Ідеться, звісно, не про притаманну монархам сумирність чи м'який стиль спілкування, а про вбудовування королівської влади – першого тіла – у теологічну структуру світобудови на одному рівні з ангелами. Сучасному секуляризованому читачеві ця теза може здатися кумедною: королі в натовпі крилатих андрогінів, сміх та й годі. Але щойно ми згадаємо, що «ангел» означає «посланець», усе стає зрозуміліше. Король у першому тілі – це посланець, якому Творець доручив особливу місію, *munus* – керувати людом і підтримувати спільне благо. Завдання других тіл – вчасно й адекватно розпізнати мунус першого тіла, прийняти його і якомога ретельніше намагатися реалізувати (утім, це стосується й кожного іншого покликання – тут механізм цілком універсальний).

Проблему двох тіл не вдасться правильно усвідомити, якщо вирвати її з контексту спільнотності соціального устрою, причому в моделі римського права, якою активно послуговувалися середньовічні каноністи. Перше тіло несе на собі добровільно, свідомо й особисто взяте зобов'язання виконувати доручену йому місію отцівського піклування про спільне благо підвладної спільноти-фамілії; і хай яке ім'я носить конкретне уособлення другого тіла, хай якими моральними й фізичними рисами воно наділене, це аж ніяк не змінює змісту місії.

На щось це схоже...

У принципі, з прикладними аспектами теорії двох тіл короля знайома чи не кожна доросла людина. Ця вистраждана в середньовіччі ідея з плином століть викристалізувалася в юридичну фікцію «моральна особа», що вже в ХХ столітті отримала назву «юридична особа» й міцно вкорінилась у сучасній картині світу. Контури першого тіла в юридичній особі визначені її місією, цілями (тобто мунусом) і статутними документами; роль другого тіла відіграють конкретні фізичні особи, уповноважені вступати у відносини від імені юридичної. Щоправда, у новітні часи дещо змінилися акценти – і на заміну метафізичності першого тіла, яка для каноністів і теологів була не меншою реальністю, аніж дочасність і заземленість другого, прийшла формула про правову фікційність першого тіла й реальності другого, що, м'яко кажучи, дещо спотворює розуміння справи. З цього виростають і юридично-політологічні проблеми – штибу запитань про те, чи можна вважати президента країни юридичною особою, чи є особиста харизма глави держави джерелом його легітимності, чому не варто обирати на публічну посаду суто на ґрунті особистих симпатій, як запровадити механізм спадковості владних інституцій у разі зміни політичних сил тощо.

Замість моралі

Хтось може сказати, що роздуми про королів живих і мертвих – забавка лише для істориків, та я не списував би теорії двох тіл до архіву. Вона досі може слугувати щонайменше дидактично-виховною наочною моделлю, за допомогою якої варто формувати світогляд тих, хто вважає себе католиком. Теорія двох тіл короля – це, наприклад, ментальна схема канонічних і організаційних стосунків єпископа й підвладних йому священників. Це й історія про відповідальність усієї парафії, а не лише конкретного священника, за організацію повсякденного життя спільноти. Адже можуть змінюватися імена настоятелів – люди ж виїжджають, хворіють, помирають – а мунус усе одно залишатиметься той самий. І, звісно ж, до теорії двох тіл короля варто звернутися кожному, хто, називаючи себе католиком, розмірковує на тему «Який із пап кращий і чому це не Франциск». У тому-то й річ, що католикові необхідно пам'ятати: друге тіло, нехай слабке й недосконале, як уміє, так і тягне на собі земний тягар першого тіла, тобто мунус, який Господь визначив у тільки Йому вповні зрозумілому плані спасіння людства.

Читати знаки, які нам пропонує життя, варто вчитися кожному, щоб розрізнити, де мунус, а де манера поведінки й методика діалогу; у чому полягає справжня місія першого тіла й наскільки вади другого тіла відволікають нас від стеження за нею. Два тіла короля – це ж про будь-який

мунус і будь-яку місію. Навіть у невеличких фірмах спочатку через штатний розпис визначають перелік функцій-місій для службових посад, а вже потім підбирають конкретних виконавців. Навіть у найбанальнішій конторі зміна особи керівника, тобто другого тіла, не призводить автоматично до зміни обов'язків інших працівників, а праця всієї контори, тобто першого тіла, не починається з нуля; добре це чи погано, але розпочаті попереднім другим тілом справи тривають. Якщо справи йдуть так – мої вітання, теорію середньовічних каноністів ви подужали. Якщо ж ні – то варто терміново шукати твір Канторовича й читати, читати, читати.

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

5 ЛЮТОГО 2020

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**